

Murray Shepherd (Kanada) beszámolt annak a könyvtári kooperációnak az eredményeiről, amelyben kis, közepes és nagy egyetemi könyvtárak vettek részt az 1990-es évek elején. Az együttműködés haszonnal járhat, ha tekintettel van arra, hogy a résztvevőknek más és más az elsőbbségi rendje, és ha megértéssel és tisztelettel viseltetik az egyes könyvtárak munkatársai iránt. **Ewa Dobrzynska-Lankosz** (Lengyelország) 14 krakkói természettudományos könyvtár 1994-ben alakított kooperációs köréről adott tájékoztatást. A kör eredetileg az automatizáció megvalósítását tűzte ki célul, majd miután ez megtörtént, más területeken is megkezdtek az együttműködést (pl. beszerzés, országos központi katalógus).

Az együttműködésről szóló vitát azzal a két következtetéssel zárták, hogy:

- a kooperációból mindenkinek hasznot kell húznia;
- mindenképpen szükség van egy koordinátorra, aki azonban ne a legnagyobb résztvevő alkalmazásában álljon.

További előadások is kiegészítették a konferencia programját. **Richard German**, **Nick Joint** és **Jane Barton** (Skócia) az információs készségek fejlesztésére alkalmazott számítógépes oktatócsomagról szólt műszaki egyetemi hallgatók és tanárok számára. Ez a program arra ösztönzi az egyetemi oktatókat, hogy aktívan vegyenek részt hallgatóik információs felkészítésében **Paul O'Pecko** (USA) két nagyobb projektről adott még tájékoztatást: az egyik az American Memory nevű vállalkozás, a másik pedig a Mellon Alapítvány támogatásával folyik.

A következő IATUL-konferenciát Quebecben (Kanada) tervezik megtartani. Részletesebb tájékoztatás róla az IATUL webhelyén: www.iatul.org/index.php

/TRUSSELL, Alice–BHATT, Jay: 25th IATUL Conference Report. = Library Hi Tech News, 21. köt. 8. sz. 2004. p. 4–7./

(Papp István)

A régebbi kiadású dokumentumok eredetiben való őrzése és szolgáltatása helyett elektronikus változatok

Az Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtárban, amelyet a hazai szakmában is GPNTB-nek szokás emlegetni, a 10 éves és a még „idősebb” dokumentumok teszik ki az olvasótermi kérések kb. 35%-át. Ez az arány a könyvtárközi kölcsönzéseknél (könnyen belátható, miért) lényegesen magasabb: eléri a 60%-ot.

Az iménti kereslet felét könyvek – túlnyomóan hazaiak – teszik ki. Előkelő részesedésük magyarázata: a monográfiák tükrözik a legsokoldalúbban és legmegalapozottabban a legkülönbözőbb tudományterületek és szakmák múltjának pillanatnyi állapotát.

Ezek az adatok is bizonyítják, hogy a hagyományos nemzeti, illetve nemzeti szakkönyvtárak, akarják–nem akarják, kénytelenek visszakereshető állapotban, az állományvédelmi szabályoknak eleget téve megőrizni és szolgáltatni a régebbi, esetenként a nagyon régi kiadású dokumentumokat.

A GPNTB tárolókönyvtáraiban legalább 5 milliónyi ilyen ritkán keresett dokumentum található, miköz-

ben egyikükről sem lehet tudni: mikor fordul a ritkán keresettség ténye esetükben tényleges keresettségé.

A tárolókönyvtári őrzés és szolgáltatás nem olcsó mulatság. A GPNTB-ben évente 50 ezer dollárba kerülnek csak a raktári bérlemények, ám meg kell vallani: korántsem hibátlan, mivel területileg szétszórt, állagromlással kísért ez a fenntartás és működtetés.

Beruházás esetén 1 m²-re 672 kötetet számítva, átlagosan 100 dollárba kerül egy-egy tárolásra szolgáló négyzetméter létesítése. Persze: a négyzetméterekkel spórolni is lehet; így tömör raktározás esetén 2-3-szor kevesebb, mikroformák esetén pedig 15-30-szor kevesebb a térszükséglet. A megtakarítás azonban látszólagos: ami megtakarítódik a réven (az épületen), az elveszik a vámon (a berendezéseken és üzemeltetésükön). A legújabb lehetőség – az elektronizálás – sem ingyenes, bár lehet vele „gazdálkodj okosan”-ra játszani.

Ezt mind a példakövetés, mind az igénybevétel tekintetében már létező „etalonok” kínálják fel.

Közéjük tartozik a *JSTOR (Journal Storage)*, a *Bacfiles to the Future* és több tudományos közösségi és könyvtári kezdeményezés.

A JSTOR eredeti célja az volt, hogy a ritkán keregetett periodikumok digitalizálásával eleve biztosítsa megőrzésüket, illetve ésszerűsítse a könyvtárak férőhely-hasznosítását és tárolási előirányzatainak elköltését. Később, mivel a vállalkozás számára kényelmes keresőrendszert sikerült kimunkálnia, archivális funkciója kutatási-képzési funkcióval egészült ki. A JSTOR-ban jelenleg 290 címet kibocsátó 156 (főként egyetemi) kiadó vesz részt. 1997 óta 6,4 millió cikk teljes szövege került a rendszerbe, amely 1300 kollektív használót mondhat a magáénak.

Az Elsevier a ScienceDirect program keretében *Bacfiles to the Future* címen az általa pdf formátumban kiadott 1200 folyóiratcímnek az első számától való digitalizált változatát kínálja. A vállalkozás első – szélesen értelmezett vegyészeti tárgyú – része már elkészült. További két rész előkészületben van. E hatalmas információtömeghez egy-szeri licenccij kifizetésével lehet hozzáférni, ami a könyvtárak számára felettébb vonzó.

Nem szabad megfeledkezni azokról a digitális archívumokról sem, amelyek egy-egy testület

és/vagy könyvtár gyűjteményét teszik ily módon hozzáférhetővé. Közülük érdemes megemlíteni a következő „műhelyeket”:

- The Cornell University Library, Ithaca, N. Y.
- The State and University Library Göttingen, SUB
- The Tsinghua University Library, Beijing
- The Orsay Mathematical Library, Paris.

Az említett négy intézmény a 2001-ben startolt Electronic Mathematics Archives Network Initiative (EMANI) keretében kooperál. A vállalkozásba a legjelentősebb tudományos kiadók is bekapcsolódtak (Springer, Birkhauser, Teubner, Vieweg).

A szerzők a kezdeti eredmények ellenére óvatosak: azt javasolják, hogy mielőtt bármely intézmény belekezdene állománya meghatározott részének digitalizálásába, szükség van:

- a szóban forgó állomány tüzetes elemzésére,
- az elektronikus termékek piacának tanulmányozására,
- a tudósok és szakemberek szükségleteinek figyelembevételére.

/EVSTIGNEEVA, G. A.–ZEMSKOV, A. N.: *Elektronnye versii depozitarnykh fondov naučnyh bibliotek. = Naučnye i tehničeskije biblioteki*, 7. sz. 2003. p. 5–21./

(Futala Tibor)

Országos tárolókönyvtárak Európában

A Harvard Egyetem rektora, C. W. Eliot már 1902-ben írt a kevésbé használt („holt”) állományok korábról eltérő, olcsó, de megbízható és hozzáférhető helyen történő tárolásának előnyeiről és szükségességéről. Végül az 1940-es években került sor a Midwest Interlibrary Center – a mai *Center for Research Libraries (CRL)* elődjének – létrehozására. Az IFLA a UAP program keretében 1982-ben átfogó elemzést készített a tárolókönyvtári tervekről és létesítményekről. Az utóbbi évtizedek egyik sikeres vállalkozása a finn országos tárolókönyvtár (*Finnish National Repository Library = NRL*).

Az országos könyvtári rendszer egyik alapfeladata a nemzeti gyűjtemény gondozása és megőrzése, legyen szó nyomtatott vagy újabb hordozókról. A finn köteleespéldány-rendelet értelmében őrizni és szolgáltatni kell a hagyományos dokumentumok

mellett a szabad hozzáférésű elektronikus anyagokat, ideértve a rádió- és tévéműsorokat is. A nemzeti könyvtár mellett e téren számos országban komoly szerephez jutnak az országos szakkönyvtárak. Finnországban a hetvenes években tíz ilyen szakterületi könyvtárat terveztek létrehozni, ám a gazdasági és egyéb gondok a kilencvenes években e szándékot levették a napirendről.

A nyolcvanas években a finn egyetemi könyvtárak fokozódó helyhiányról panaszkodtak. Az éves gyarapodás országosan e körben elérte a 15 kilométernyi polcfolyómétert, ami évi 3 ezer m²-es alapterületi igényre volt lefordítható. Alapos elemzés készült a lehetséges megoldásokról 10-20 éves perspektívában. A B variáns az egyes egyetemi könyvtárak közelében létesítendő háttérraktárakkal számolt; a C variáns szerint minden régióban tárolókapacitást bérelnének; míg az A variáns szerint